

De nieuwe spelling en de Nederlandse vogelnamen

Klaas J. Eigenhuis

De eind 1995 bekend gemaakte nieuwe spellingshervorming van het Nederlands ontlokte aan de historicus Van Rossum op de Nederlandse televisie de opmerking: 'Onze spelling wordt bepaald door een stel idioten!' Aan de hand van de namen van onze vogels willen wij eens nagaan, wat de consequenties van de nieuwe regels zijn.

Vogeltaal spelling

Op kleine, maar onmiddellijk herkenbare onderdelen wijkt de spelling van teksten in de grote Nederlandse vogel tijdschriften af van teksten die niet over vogels gaan. De meeste auteurs over vogels zien hun favoriete studie-object niet als 'zaken' of 'dingen', maar als bezielde wezens, boeiend door hun verscheidenheid in soort en verschijning. Een vogelsoortnaam wordt beschouwd als een eigenaam, waard om met een *hoofdletter* te worden geschreven. Misschien spelen bij het spellen ook praktische zaken mee. Zo kun je een groot verschil tussen een Wilde Eend en een wilde eend tot uitdrukking brengen. Om iedere vorm van twijfel uit te sluiten, en ook om lezers die het Nederlands niet machtig zijn te plezieren, wordt soms aan de Nederlandse naam van een vogelsoort de wetenschappelijke naam toegevoegd. Deze begint met een hoofdletter. Waarom zou je dan de officiële Nederlandse naam met een kleine letter schrijven? De gewoonte om vogelsoortnamen in de eigen taal met een hoofdletter te schrijven is ook in buitenlandse talen usance en het bevalt goed.

Oude spellingen en de nieuwe

In tegenstelling tot de wetenschappelijke dier- en plantenamen, aardrijkskundige namen en persoonsnamen, zijn de Nederlandse vogelnamen wel altijd aan de spellingsregels van het Nederlands onderhevig geweest. Dit heeft in het verleden bijvoorbeeld geleid tot Visarend uit Vischarend en tot Steppehoen uit Steppenhoen. Toch maakten ingewikkelde regels het spellen tot een regelrechte ramp. Bijeneter werd weliswaar tot tevredenheid met een tussen-n gespeld, maar de regel daarvoor luidde, dat men hier aan een noodzakelijk meervoud van het eerste lid (Bijen-) moest denken. Zo'n vogel zou geen lang leven zijn beschoren als hij slechts één bij zou mogen eten. Maar men spelde wel Slangearend en Notekraker, dus ontbrak hier enige logica. Juist met betrekking tot de kwestie van de tussen-n heeft men in de nieuwe spelling geprobeerd de regels te vereenvoudigen. Men behoeft niet langer te dubben over een noodzakelijk meervoud van het eerste deel van een samenstelling. In een groot

deel van de gevallen spelt men de tussen-n (bijna) altijd, zodra het eerste lid als zelfstandig woord alleen al een meervoud op -en heeft. Helaas nu moet men wel bedacht zijn op het 'noodzakelijk enkelvoud', zoals in maneschijn!

De tussen-n in vogelnamen

De nieuwe regels behelzen de schrijfwijze Steppehoen, Steppekieviet, Steppeklapekster, Stepparend en Steppevorkstaartplevier. Zonder tussen-n dus. Dit was zo (althans na 1954) en dit blijft zo. Alleen de motivatie is wel veranderd. Was dit eerst: er is geen sprake van een noodzakelijk meervoud, nu is het: het eerste lid duidt geen persoon aan en het grondwoord zelf eindigt op een -e. Als aan die voorwaarden is voldaan, wordt de tussen-n *niet* geschreven (ondanks, dat het woord steppe een meervoud *steppen* kent).

Om die reden is het ook Steppekiekendief, waarin op de scheiding van het tweede en het derde lid sprake *lijkt* van een tussen-n. Maar dit is niet

Ten opzichte van ná 1954 ondergaat de naam van de Notekraker opnieuw een spellingwijziging. Foto: Freek Bloem.

zo: het woord zelf (kieken = kuiken) eindigt al op een n. Kiekendief is net zo'n geval als Regenwulp of als keukenrap.

Notenkraker en Wilgengors ondergaan een spelingswijziging ten opzichte van na 1954. De volledige motivatie luidt als volgt: het eerste lid (noot, respectievelijk wilg) eindigt niet zelf op -e, duidt geen persoon aan en kent een meervoud op -en (noten respectievelijk wilgen). Volledigheidshalve moet men zich dan nog afvragen, of er niet van een 'noodzakelijk enkelvoud' sprake is (zoals in maneschijn). Dit is niet het geval. Reuzenstern zal ongewijzigd blijven, omdat het eerste lid een persoon aanduidt en een meervoud op -en heeft. Er is echter een regel, die de spelling reuzemop voorschrijft, omdat het eerste deel een zogenaamde 'versterkende functie' heeft. Dit nu is precies ook het geval bij Reuzenstern. De vogel wordt zo genoemd, omdat hij ten opzichte van andere sterns (met kleine letter!) zo groot is! Spraken wij de naam nog maar zo uit als Schlegel in 1858 deed: 'Reuzezeezalwul'!

Heggemus gaat een probleem vormen. Het woord bestaat, maar wie zegt het nog: ik ga de hegge snoeien? De meeste mensen zullen alleen het woord heg kennen. Officieel zou het dan Heggemus moeten worden net zoals Wilgengors. Wij kunnen ons ook beroepen op de uitvlucht van de zogenaamde 'versteende vorm'. In paddestoel zou men zich niet meer realiseren, dat dit 'een stoel voor een pad' betekende. Daárom mag het paddestoel blijven. Maar zó 'versteend' is Heggemus nog niet: in 1763 was het Haag-Mosch (als een ad hoc-vertaling van Engels Hedge Sparrow) en tot begin 1900 was het Haagemusch. De officiële naam luidde nog heel anders: Bastaardnachtgeaal.

De Hole(n)duif

Dat ook de nieuwe spellingsregels minder doorzichtig zijn als men had gehoopt, moge blijken uit de nu ontstane impasse met betrekking tot de spelling van de Hole(n)duif *Columba oenas*.

De 'hoofdregel' zegt: het eerste lid (hol) eindigt niet zelf op -e, duidt geen persoon aan, en kent een meervoud op -en (holen). Dus zou het moeten zijn: *Holenduif*. Maar het betreft hier wel een samenstelling, waarvan het eerste lid een beargumenteerbaar 'noodzakelijk enkelvoud' is. Dat was ook de reden om vanaf 1954 *Holeduif* te spellen. Kunnen wij ons misschien beroepen op een 'versteende vorm'? Nauwelijks! Voous spelde in zijn atlas van 1960 op bladzijde 153 *Holenduif* bij een foto van een uit zijn hol koekeloerend exemplaar.

Meer er zijn nog meer regels voor de tussen-n. Zo schrijf je kattebelletje op grond van *etymologische* overwegingen. En het is nu precies bij Hole(n)duif, dat de etymologie aan het geheel een zeer verrassende wending kan geven! De naam luidde in het oude woordenboek van Kiliaan (= Cornelis van Kiel (15...-1607)): '*Hol-duyve*', met als synoniem '*Hout-duyve*'. Welke duif daarmee precies werd aangeduid, is moeilijk te achterhalen, maar het gaat om de naam als zodanig. Er is weinig fantasie voor nodig, om de naam Hol-

duyve ontstaan te hebben gedacht uit *Holt-duyve, waarin de -t van holt (= hout!) eerst werd geassimileerd aan de d- van duyve, en vervolgens in de uitspraak geheel werd 'vergeten'. De uitspraak [holduif] schijnt ook gewoon nog te bestaan. Natuurlijk heeft men in enig stadium van de naamsgeschiedenis gedacht aan het natuurlijk onderkomen van de soort, een hol. Maar van oorsprong had het woord de betekenis van 'Hol-' in Holland en valt de naam, wat betreft de spellingsregels, in de categorie van 'kattebelletje'!

Brilzee-eend

De 'Spellingspecial' van de Van Dale Taalbrief van december 1995 zal menig ornitholoog hebben aangesproken, omdat hierin de naam valt van een fraaie vogelsoort: de Brilzeeëend *Melanitta persicillata*. Dat mogen wij voortaan met een streepje schrijven tussen de tweede en de derde e. Dit omdat, zo zegt de regel, de tweede en de derde e in de naam zouden kunnen worden gelezen als een lange ee. Nu is dit wel waar, maar de vraag rijst, hoe dan in dat geval de eerste e en de vierde e zullen worden gelezen. Het is theoretisch denkbaar dat men leest: [brilzu-ée-ënt]. Het risico daarop lijkt mij gelijk aan nul, maar feit is, dat de schrijfwijze tot voorheen ook hulp wilde bieden door middel van een trema (Brilzeeëënd). In gevallen waar de betwifelde klinkercombinatie op de grens staat van twee delen van een samenstelling, moet er nu het streepje in plaats van het trema komen. Helaas zou men nu bij de Amerikaanse Zee-eend *Melanitta americana* kunnen denken aan een eend die afkomstig is uit de 'Amerikaanse Zee'. Maar voor Carolina-eend lijkt het een oplossing. Dit oogt beter dan Carolinaëënd. Overigens heeft men bij deze naam kennelijk nooit aan het simpele Carolina Eend gedacht.

Kasarka

Gelukkig hebben wij bij onze vogelnamen heel weinig bastaardwoorden. Dit zijn aan vreemde talen ontleende woorden, die een Nederlands-aandoende spelling hebben gekregen. Met Porceleinhoen hadden wij al afgerekend. Hierin schuilt het (Italiaanse) woord voor varken, porco, waaruit het Italiaanse woord porcellana is ontstaan. Vraag niet hoe het verband is! In het Nederlands vond men porselein niet verkeerd, al roept het woord gedachten op aan postelein. Het etymologisch verband is niet met zekerheid bekend. Frappant is, dat het Porseleinhoen net zulke stippels heeft als de Porseleinschelp. Maar de Italiaanse naam Porzana, die aanvankelijk op de Waterral betrekking zal hebben gehad, kan heel goed op diens 'speenvarken-geluid' hebben gedeut.

Kazarka is Russisch voor de Rotgans; een fraaie onomatopoeë. Linnaeus heeft de naam eens opgevangen, op de verkeerde soort toegepast en gelatiniseerd. Daarom schrijven wij nu Casarca met twee c's, waarvoor eigenlijk weinig reden is. De -s- in het woord heeft bestaansrecht gekregen: wij spreken de naam meestal uit met een scherpe s.

■ K.J. Eigenhuis, Seringenstraat 6, 1431 BJ Aalsmeer.